

SZIKRA RENÁTA

BENÓTT ÖSVÉNYEN

INTERJÚ ALFÖLDY GÁBOR TÁJÉPÍTÉS-ZERTTÖRTÉNÉSSZEL  
A HAZAI TÖRTÉNETI KERTEKRŐL

**T**irodalmár szülők gyermekeként a szünidőket a szigligeti és zsenyei alkotóházakban töltötte, a kastélyok és kertjeik világa már akkor rabul ejtette. Középsiskolában párhuzamosan végezte a biológia és zeneszerzés szakot, s mivel a természettudományok és a művészetek egyaránt vonzották, végül a Kertészeti Egyetem Tájépítész Karára jelentkezett. A Műemlékek Állami Gondnokságánál volt először alkalma főkertészként, majd tudományos munkatársként az elméletet gyakorlatra váltani, a parkfenntartás rendszerszintű megszervezését munkatársaival indította el a kétezres évek elején. Kezdeményezésének és kitartó lobbizásának köszönhetően 2010 és 2015 között Magyarország csaknem ötmilliárd forintot költhetett történeti kertek helyreállítására, és több tucatnyi régi parkunk újulhatott meg hiteles formában.

**MC:** *Volt egy pillanat, amikor valóságos kertrekonstrukciós boom indult be Magyarországon a hosszú vegetálás után. Mi okozta a fordulatot?*

**¶** 2007-ben lehetett elkezdni lobbizni komolyabb helyreállítási pénzekért – az akkori Nemzeti Fejlesztési Ügynökségnél verve az asztalt –, hogy érdemes erre a területre is pénzt adni. A környezet- és természetvédelmi (KEOP) pályázati keretből, „gyűjteményes és történeti kertek rekonstrukciója” címen az első években még csak névleg lehetett történeti kertekre pályázni, mivel csupán „ex situ fajmegőrzés” céljára (amikor az eredeti élőhelytől elvonatkoztatva őrzünk meg ritka fajokat) adtak támogatást. Sok vita után 2010-re sikerült elérni, hogy ennek alternatívájaként a pályázati kiírás a történeti hitelesség, a műemlékvédelmi szükségesség és a fenntarthatóság szempontjait is támogassa. Ebben közrejátszott az Europa Nostra-elismerés presztízse mellett az is, hogy más projektípusok érdeklődés hiányában bedöglöttek, a pénzt nem tudták értelmesen és sikeresen elkölteni. Így ekkor már komoly, többmilliárdos keret nyílhatott meg e célra, amit a többszörös túljelentkezés miatt több alkalommal is ki kellett és lehetett egészíteni. Ennek a változásnak az eredménye az a nemrégiben, 2015-ben zárult projektdömping, aminek a keretében Magyarország csaknem ötmilliárd forintot költhetett történeti kertek helyreállítására – nagyobb összeget, mint amekkorát 1945 óta összesen erre a területre fordítani tudtak.

MC: *Hogyan volt lehetséges ennyi projektet ilyen rövid idő alatt szakmailag elfogadható módon előkészíteni? Mi volt az a közös alap vagy rendszer, amelyre ezeket fel lehetett építeni, és aminek alapján elbírálták ezeket a pályázatokat?*

¶ Kulcsfontosságú volt, hogy sikerült kötelezővé tenni a projekteket megalapozó kerttörténeti tudományos dokumentációk benyújtását. Kezdetben csak a pályázat szabta feltételként, mára jogszabály is rendelkezik róla (bár ez utóbbi több szempontból korrigálandó volna). Az általam készített kerttörténeti dokumentációk a Yorki Egyetemen megismert Conservation Plan, Conservation Management Plan (német nyelvterületen: Parkpflegewerk) műfaját, felépítését, logikáját követik, amely a történeti adatok alapos összegyűjtésén és feldolgozásán túl azonosítja és értékeli a fennmaradt elemeket, s a hitelesség mellett éppen a szükségesség, a megvalósíthatóság és fenntarthatóság szempontjainak figyelembevételével fogalmaz meg javaslatokat – mindezt felhasználóbarát formában. A 2000-es évek elejétől fokozatosan alakítottam ki ennek a hazai körülményekre szabott módszertanát.

MC: *Mi a véleményed egyáltalán a projekt műfajáról?*

¶ A projekt műfaja szükséges rossz, mert igaz, hogy a segítségével olyan nagy volumenű munkálatok, például tókotrás, építmény-helyreállítások valósíthatók meg, amelyekre sosem jutna elég pénz projekt nélkül. Viszont mindig szűk a határidő, menet közben is kerülnek elő fontos és érdekes források, sokszor éppen a földmunkák során, de nagyon nehéz ezek alapján korrigálni, és a közbeszerzési rendszer sem feltétlenül segít a legrátermettebb kivitelező kiválasztásában. A projektek gyakran drasztikus, esetenként brutális beavatkozást jelentenek az érzékeny helyszíneken. Dégen például több mint százezer köbméter iszapot kellett kitermelni, deponálni és elásni a park területén... Vagy tipikus eset, hogy ötven, hetven éve elbozósodott területeket kell hónapok alatt kitisztítani, ami az addig beszorult, felkopaszodott idős fáknak pozitív, de túl gyors környezeti változást jelent. A sok pénz sok veszélyt rejt magában. A magam részéről a kisebb, de tudatos lépésekkel véghezvitt „fenntartva helyreállítás” híve vagyok, a sikeres projektek ellenére is. A 2015 előtti kétfordulós projektforma kedvező volt, mert ott az előkészítésre külön idő állt rendelkezésre. Ezeket a munkákat nagyon fontos menet közben és utólag is dokumentálni. Szerencsére bizonyos projekteknél (Dég, Doba, Füzérradvány, Somogyvár, Mándok) könyvek is megjelenhettek, amelyek a parkok történetét és a helyreállítás metodikáját egyaránt részletesen ismertetik.

**MC:** *Akkor most beszéljünk arról, hogy zajlik egy tájképi („angol”) kert rekonstrukciója? Ha te egy elhanyagolt állapotban lévő kertben jársz, rögtön meglátod, milyen lehetett valamikor? Mire figyelsz, milyen nyomokból következtetsz az eredeti állapotra vagy a kertépítő szándékra?*

¶ Ha nem ismerjük a történeti forrásokat, esetenként nagyon nehéz elképzelni, pontosan milyen lehetett a kert, de néhány szerkezeti, kompozíciós elemet észre lehet venni, amiből következtethetünk rá. Dégen például megfigyeltem, hogy egy bizonyos pontról látszik a falu templomának tornya, ami gyakran kitüntetett látványelem volt a tájképi kertekben. A kastély lépcsőjének tetejéről nézve észrevettem, hogy onnan is látszódnia kellene, igen ám, de belóg egy ág, amit ha eltávolítunk, kitisztul a kép. Vagy ugyanonnan nézve, a szigeten, a kastéllyal pont szemközt van egy fűzfa, az vajon mit rejt? És kiderült, hogy eltakarja a kastélykert egyik leghíresebb kerti építményét, mert onnan a Hollandi házat kellene látnunk a tó partján. Dégen a másik templomtorony például teljes takarásban volt, s csak rutinból vetődött fel bennem a kérdés, hogy annak nem kellene-e látszania. Ráadásul egy nyolcvanéves platánfa is takarta, amelyet nagy szívfájdalom lett volna kivágni a nyiladék visszaállítása érdekében. De itt a természet a kezünkre játszott, mert teljesen tőkorhadt volt, és emiatt életveszélyesnek minősült. Amint kivágtuk, rögtön kiderült, hogy a kastélyból nézve a katolikus templom felé ugyanerre a tengelyre komponálták a dézsmapincék és a tórendszer egyik hídjának látványát is. Ma már a látogatók el se tudják képzelni, hogy mindez ne látsszék a kastélyból ismét feltáru-  
ló panoráma részeként. A tájképi kerteket festményszerűen megkomponált látványok sorozataként tervezték, amelyek hatását a facsoportok, tisztások és nyiladékok rafinált rendszere, vagyis egy gondosan megtervezett, de lényegében rejtett, egészében sosem érzékelhető struktúra adta. Ez, vagyis a térkompozíció a legfontosabb és egyben ez az első, ami kikutatható és könnyen helyreállítható egy tájképi kertben. A szakma első hazai művelője, Örsi Károly örökbecsű és rá jellemző mondását idézve: „a nyiladék a tájkertben annyira fontos, mint csőben a lyuk.”

**MC:** *Milyen segédeszközeid vannak a kert egykori állapotának feltárá-  
sában?*

¶ A legrutinosabb szakember sem érzékelheti az egykori térstruktúrát a maga teljességében, ha egy elvadult kertben jár. Emiatt nélkülözhetetlen a kert pontos topográfiai (geodéziai) és növényállomány-felmérése, de mindenképp a történeti kutatás. Minden kertművészeti korszaknak megvoltak a tipikus formai megoldásai és növényhasználata. A tájkertekben a fákat gyakran csoportokba



A keszthelyi Festetics-kastély a neobarokk parter („franciakert”) felől  
Uy Kálmán felvétele. Képeslap, 1934 © Alföldy Gábor kerttörténeti gyűjteményéből



Andornaktálya, a tó és a szigeten álló gloriett  
Képeslap, 1912 © Alföldy Gábor kerttörténeti gyűjteményéből

rendezték, és mindenféle egzotikus fát ültettek, amihez csak hozzájutottak, akár külföldi utazások vagy ajándékba kapott, cserélt csemeték, akár magok útján. A mindig egyedi domborzat és kiterjedés mellett a tipikus, akár mintakönyvekből származó és az egyedi, néha extravagáns megoldások összessége adta minden kert egyedi karakterét, amely egyúttal a tervező stílusát és a tulajdonos ízlését, személyiségét is tükrözte.

- ¶ Szerencsés, de ritka eset, ha fennmaradtak egy kert tervei, bár alig valósult meg kert pontosan a tervek alapján. A leggyakoribb források a 18–19. századi katonai és kataszteri térképek, bár ezek is elnagyoltak és sokszor megbízhatatlanok: néha éppen azok bizonyulnak fantáziarajznak, amelyek a legpontosabbnak tűnnek a parkok ábrázolása tekintetében. Dég esetében például a geodéta alig rögzített valamit a hatalmas park elemeiből, és azt is pontatlanul. A dobai park felmérője részletesebb térképet készített ugyan, de a kis facsoportokat összevonta, eltüntetve az akkor még létező és a park lényegét jelentő nyiladékokat. A különböző korszakokból származó térképeken, valamint a légi fotókon a kert átalakításait vagy éppen elvadulását, pusztulását is nyomon lehet követni. Nagyon fontos emellett, hogy a tágabb környezetet is megfigyeljük, mert számos barokk kertbe, de még inkább a tájképi parkokba rendszerint bevonták a táj látványelemeit is, sőt sok esetben az egész birtokot esztétikai és egyben gazdasági alapon tervezték-szervezték át. Ezért szükséges a kerteket tágabb kontextusban vizsgálni.
- ¶ Nagy szükség van a kertrégészetre is, ami igazolhat egy-egy olyan hipotézist, amelynek nincs felszínen látható nyoma, legyen szó benőtt ösvényekről vagy elpusztult pavilonokról, de növényekre vonatkozó információkat is nyerhetünk belőle, mert például az ültetőgödör földje gyakran eltér a környező talajétól, és ez még több évszázaddal később is kimutatható, s a növényi maradványokból, akár a pollenekből is sok minden kideríthető. És nagyon fontos forrás minden, a birtokra vonatkozó levéltári adat, korabeli rajzok, metszetek, de a családi levelezés, naplók, úti beszámolók, archív fotók, képeslapok is – ezek mind hozzásegítenek ahhoz, hogy a részletekről is hiteles képet kapjunk.

MC: *Különleges kerttörténeti szakgyűjteményed is van ezekből az utóbb említett „munkaeszközökből”. Ezért kezdted képeslapokat és más dokumentumokat gyűjteni? Mi volt a ma már több tízezer darabot számláló kollekciónak első darabja, ami elindított ezen az úton? És melyik a legkedvesebb közülük?*

- ¶ Bár mindig is gyűjtöttem valamit, a kerttörténeti gyűjtemény tényleg a képeslapokkal kezdődött, egyetemista koromban, és ma is folyamatosan gyarapítom. Itt látszik csak igazán, mennyi kert volt Magyarországon! Nemcsak

**Doba, a somlói vári Erdődy-kastély a park nagy halastava felől**  
Kopernitzky István felvétele, 1968 körül © Alföldy Gábor kerttörténeti gyűjteményéből





Doba, a somlói kastélypark nagy halastavának kiszáradt és elbozósodott medre a helyreállítás előtt  
© Alföldy Gábor felvétele, 2014





Doba, a nagy halastó a helyreállítás után  
© Horváth Tamás felvétele, 2015

*Kulcsfontosságú volt, hogy sikerült kötelezővé tenni a projekteket megalapozó kerttörténeti tudományos dokumentációk benyújtását. Kezdetben csak a pályázat szabta feltételként, mára jogszabály is rendelkezik róla (bár ez utóbbi több szempontból korrigálandó volna).*

kastélyparkok és kúriakertek, hanem közparkok, villakertek, laktanyák, kórházak, iskolák kertjei is, sokuk ma elképzelhetetlenül magas színvonalat képviselt mind a művészi megformálás, mind a fenntartás igényessége szempontjából.

- ¶ A két legelső darabra ma is emlékszem: 1996-ban, a bolhapiacra kitorászva akadt a kezembe egy képeslap az andornaktályai kastélykertről, amelyen a tó szigetén álló glorieta tükröződik a vízben, és körülötte vidám társaság csónakázik. Ismerve a foci pályává alakított kertet és a száraz tómeder övezte, magányosan álló építményt, szíven ütött a kontraszt. A másik, szintén akkortájt, fillérekért megvett kép egy eredeti fotó az 1960-as évekből, és a doba-somlói kastélyt ábrázolja hihetetlenül gyönyörű beállításban. Akkor még nem ismertem ezt a parkot, de rögtön megragadott. Ehhez képest a helyszínen elképesztő pusztulás látványa fogadott. Mostani, helyreállított formájában a somlói vár, a kastély, a hidak vízben megkettőzött látványa szerencsére ismét éppen ilyen hatásos lett.
- ¶ Kedvenc darabjaim közé tartozik egy 1815 körül készült gouache-kép, amely a hédervári park panorámáját ábrázolja csodálatos részletességgel – az egyik pavilonból például éppen italokat szolgálnak fel a vendégeknek. Ezt villamoson utazva vettem észre egy régiségboltban. Azóta kerttörténeti dokumentációt is készítettem a parkról, a helyreállítás tervezésében is részt vettem, sőt pályázatot is nyertünk – sajnálom, hogy ennek ellenére nem valósulhatott meg, s tovább pusztul.
- ¶ Több évtizede gyűjtöm a levéltári és régi sajtóbeli adatokat, könyvbeli említéseket, cikkeket a kastélyokról és kerteikről; ezek nélkülözhetetlenek egy-egy adott kert kutatásához. Nagyon fontos az oral history is: egykori tulajdonosokkal, kertészekkel vagy leszármazottaikkal készített interjúkkal száz évre visszamenő információkhoz tudtam jutni – így tudtam meg például a századforduló legjelentősebb kerttervezőjének, Hein Jánosnak a lányától, hogy apja hogyan készítette a mesterséges cseppkőbarlangokat. Az egykori tulajdonosok, alkalmazottak és vendégek, valamint helybeliek családi fotóalbumai is kincsesbányát jelentenek annak, aki tudja, mit keres, vagy mit lát egy elkapott pillanat vagy beállított családi fotó háttérében – sokszor fantasztikus részleteket sikerült azonosítani és helyreállítani a segítségükkel.

Ha nem ismerjük a történeti forrásokat, esetenként nagyon nehéz elképzelni, pontosan milyen lehetett a kert, de néhány szerkezeti, kompozíciós elemet észre lehet venni, amiből következtethetünk rá.

**MC:** *Ennek nagyon ötletes felhasználását láttam a helyreállított dégi park jó néhány pontján, ahol egy-egy kis fémtáblára azonos szögből készült archív fotók és családi képek kerültek, s a látogató összehasonlíthatja a mait a korabeli állapottal (nem mellesleg elmélázhat azon, hogy milyen csodás ruhákban, milyen pompásan szórakoztak a park aranykorában a családtagok és vendégeik). A dégi park leglátványosabb kerti elemének, a tőrendszernek a helyreállításában azért biztos nemcsak ezek a felvételek segítettek. Egy évtizede még csak töredéke mutatkozott ennek a vízfelületnek, az is sással, náddal benőve. Hogyan lehet megtalálni például eltűnt tavakat? Milyen nyomon indul el a kerttörténet?*

¶ Már hat éve foglalkoztam Dég történetével, könyv is jelent meg róla, amikor angliai analógiák nyomán felmerült bennem, hogy ebben az elrendezésben a még látható kis vízfelület helyett itt egy úgynevezett szerpentin tőrendszernek kellene lennie (tavak hosszan kígyózó füzére – a Szerk.), bár a térképek ezt sosem ábrázolták. És lám, bejárva a völgyet, a nádas, mocsaras rész pont ilyen formát rajzolt ki csaknem két kilométer hosszan, és ez megmagyarázta azt, hogy miért írták a kortársak, hogy e park „tava hasonlíthatatlan”. Később pedig rátaláltam, hogy Kitaibel Pál, a híres botanikus és természettudós, a park egyik első látogatója már 1816-ban rögzítette naplójában a tóval kapcsolatos hasonló élményeit, s hogy milyen nagy munkával építették. Három patak táplálja a dégi tőrendszert, árapasztó csatornákkal szabályozták a vízszintet. Nagyon komoly mérnöki munka volt, amit később nem tartottak karban, ha kotorták is, nem a megfelelő helyen, azért tűnt el a szabad víztükör és merült majdnem feledésbe az a páratlan tőrendszer, amelyhez talán csak a doba-somlóvári parké fogható.

**MC:** *Tájképi kertet létrehozni a természetesség látszatának ellenére irdatlan munka, nem? Hiszen hatalmas tömegű földet, szó szerint hegyeket hordanak el, tavakat ásnak oda, ahol sosem volt, és a tökéletes táj látványának érdekében százával vágják ki és telepítenek fákat...*

¶ Ez igaz, de a tájkert eszményéhez hozzátartozott az is, hogy a hely szellemét tisztelően tartva a táj adottságaiból indultak ki, s a parkok legnagyobb részét termelés alá vonták, tehát a szépsége mellett hasznót húztak belőle, és a fenntartása is összehasonlíthatatlanul egyszerűbb volt, és jóval kevesebb munkaerőt kívánt,

Dég, a Fesztetics-kastélypark rekonstrukciós ideálterve  
© Alföldy Gábor, 2015. Digitális grafika: Bálint Krisztina



**Dég, a rekonstruált szerpentin-tó, előtérben a sírdombbal**  
© Jászai Balázs (CIVERTAN Stúdió) felvétele



mint a barokk („francia”) kerteké. Kaszálni és legeltetni lehetett a gyepterületeken, a tavakat rendszeresen lehalászták, és erdőgazdálkodást folytattak. Festetics Antal Dégen például akáccal telepítette be a park egy részét, amit harminc év után kitermeltek, és újraterelítettek. Heinrich Nebbien, aki egyben gazdasági tanácsos volt, ugyanilyen elvek szerint tervezte a Városligetet kétszáz évvel ezelőtt, kimutatva a gazdálkodásból remélhető hasznot, miközben csodálatos kompozíciót képzelt el és valósított meg. Ez a mára eltűnt szemlélet mintát jelenthetne a helyreállított parkok fenntartása szempontjából – persze nem idős, értékes fák kivágására gondolok!

**MC:** *Akkor ez is oka annak, hogy jóval kevesebb kastélykertet állítanak vissza a korábbi franciakereti formájában, mint a későbbi tájképi alakjában?*

¶ Egyrészt eleve sokkal több tájképi kert létezik a mai Magyarországon, mint ahány barokk kert épült a 18. században. Emellett, bár a fenntarthatóság, kezelhetőség alapvető szempont a kertrekonstrukciónál, a hitelesség szempontjainak is meg kell felelni, s alig akad olyan barokk kertünk, amelynek pontos rekonstrukciójához elegendő forrás áll rendelkezésre. Végül pedig szinte mindenütt el kellene pusztítanunk a szintén megőrzésre és tiszteletre méltó későbbi állapotok maradványait.

¶ Eszterházán például 1800 körül, amikor a hercegi udvar elhagyta ezt a rezidenciát, szétszedték a barokk kertet, eladták a szobrokat, és a kastély körül egyszerűbb angolkertet alakítottak kis facsoportokkal. Száz évvel később IV. Miklós herceg, amikor feleségével együtt visszaköltözött a kastélyba, az egész együttest felújította, s a kastély körül ismét geometrikus kerteket építettek, csakhogy akkor már a neobarokk kertművészet eszközeivel, a költséges szökőkutak és a száz évvel korábban eladott szobrok nélkül. Legyező alakú neobarokk díszkertet (partert) alakítottak ki nyírott örökzöldekkel: tiszafákkal, bukszusokkal, ezüstoffenyőkkel. Az ekkor ültetett, azóta óriásira nőtt tiszafák állnak most is a kertre néző homlokzat előtt, de már a két világháború között kinőtték a helyet, mivel az első világháború és a gazdasági válság idején évekig nem nyírták őket.

**MC:** *Nagyon egyedi látványt nyújtanak az egymás hegyén-hátán tolongó, precízen nyírt óriáskúpok, olyan így, mint egy barokk kert elburjánzott posztmodern átírata.*

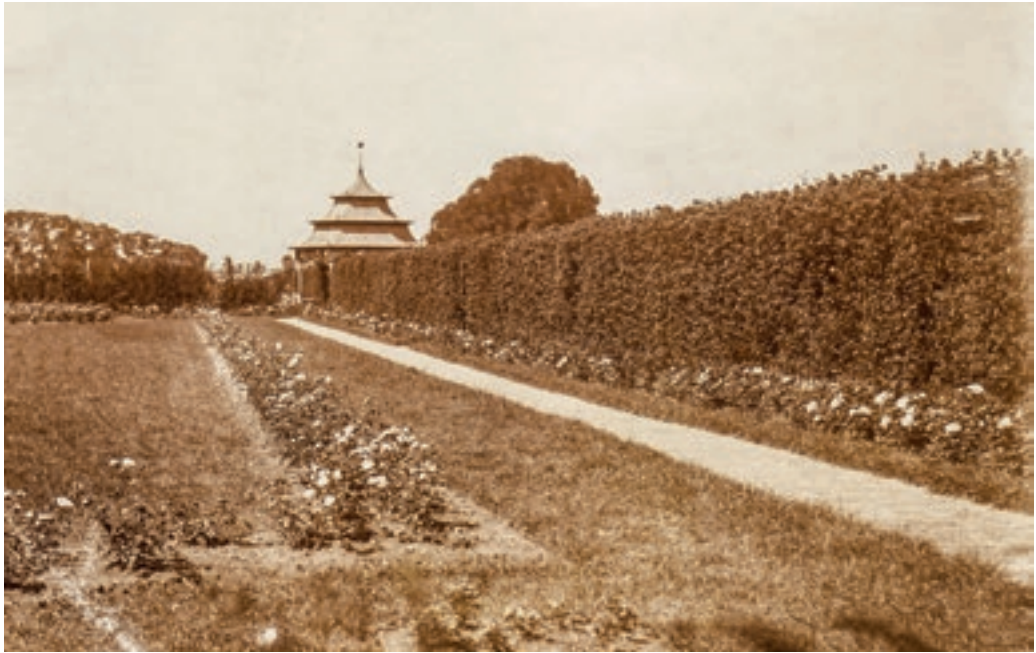
¶ Ennek is megvan a maga értéke. A kezdeményezésemre felújított Rózsakert mellett most ez képviseli az utolsó neobarokk korszak maradványát Eszterházán.

A fertődi kastély „Franciakertjének” (más néven nagy parter) helyreállítása, illetve rekonstrukciója a hazai kert-műemlékvédelem legnagyobb kihívása az egykori szobordíszek hiánya, valamint a többretegűség miatt. Csak akkor és úgy szabad koncepciót alkotni vele kapcsolatban, ha a forrásokat valamennyi rétegre vonatkozóan teljeskörűen feldolgoztuk, a legkorszerűbb módszereket alkalmazva kerregészeti kutatásokat végeztünk, a maradványok történeti értékét szakmai alapon megvitattuk. De mindez ma még előttünk áll.

**MC:** *Minden kertnek több élete van, kerttörténeti szempontból akár több kiemelkedő korszaka is. A növényzet is folyamatosan alakul, változik, a történelem viharai és a tulajdonosváltások is rajta hagyják a bélyegüket, az igények és lehetőségek pedig sokszor kényszermegoldásokat szülnek. Hogyan választja ki a kerttörténész, hogy egy kert életéből melyik pillanatot, időszakot vagy állapotot állítja helyre?*

¶ Banálisan hangzik, mégis, különösen ma, nem lehet eléggé hangsúlyozni: a műemlékvédelem feladata a fennmaradt műemlék védelme, megőrzése, dokumentálása. A maradványok védelme a kötelességünk, ettől eltérni csak különösen indokolt esetben szabad, amikor a rekonstruálandó emlék kivételesen magas színvonalat képvisel művészi szempontból, és minden adat rendelkezésünkre áll a hiteles rekonstrukcióhoz, s emellett értéktelen vagy nem megőrizhető az, amit eközben elpusztítunk. Ehhez nem elég az általános kerttörténeti tapasztalat, ezért szükséges megfelelő mélységű, ugyanakkor szilárd logikájú kerttörténeti dokumentációt készíteni, amely a kert minden korszakát feldolgozza. Nem egy stíluskorszakból, hanem a kert megmaradt történeti elemeinek jelentőségéből és azok viszonyából kell kiindulni egy helyreállítási koncepció megalkotásakor, természetesen az egykori állapotok minél alaposabb ismeretében. A műemlékes szakembernek az a feladata (és döntéshelyzetben az abszolút felelőssége is, ha egyáltalán bevonják ebbe), hogy a sokféle összetevőt értelmezze és értékelje. Amit csak lehet, meg kell tartani. Ha az egyik elemet el kell távolítani, hogy egy másikat, értékesebbet a felszínre hozhassunk, azt csak indokolt esetben lehet megtenni. Dégen az 1810-es években épült parkban a tó egyik szigetén álló, 1891-ben épült Hollandi-ház és a kastély melletti területen a két világháború között kialakított süllyesztett tenispálya, a nézőteret befogadó pergolával és a látványos kőkerttel egyenrangú, és ugyanúgy helyreállítandó elemei a parknak.

¶ Különösen fontos például az építető család történetének ismerete is, mert egy fa vagy kerti építmény szimbólumértékű is lehet. Ilyen volt például Széchényi Ferenc Sopronhórpácon ültetett hársfája, amely ma is ott áll a kastély homlokzata



**Eszterháza, az 1903 körül épült parter (franciakert)**  
Fotográfia, 1910 körül © Alföldy Gábor kerttörténeti gyűjteményéből





**Eszterháza, a rózsakert**

Fotográfia, 1910 körül © Alföldy Gábor kerttörténeti gyűjteményéből

előtt, vagy egy levélből ismertté vált adat, hogy Forgách grófné Mándokon mindig nagyon várta a magnóliavirágzást. A hédervári kertben az aradi vértanúk emlékére ültetett tizenhárom platánhoz hasonlóan ezek a növények szerencsére megvannak még. Kazinczy szeretett akácfái Széphalmon vagy Brunszvik Teréz „hársfa-körönd köztársasága” Martonvásáron, amelyek közül az egyiket Beethoven tiszteletére ültette, már nincs meg, de a kertideában betöltött szimbolikus szerepük olyan jelentős, hogy szükség esetén érdemes pótolni őket.

¶ De a kérdésre visszatérve nem egy stíluskorszakát, hanem a kert történeti jelentőségét állítjuk helyre, a felismert értékek kibontakoztatásával, aminek eszköze az értő megőrzés és hiteles helyreállítás. Belefér más is (kortárs eszközök, fejlesztés stb.), de ezek nem csökkenthetik, nem pusztíthatják el a meglévő vagy helyreállítható értékeket, nem zavarhatják a kert harmóniáját.

**MC: *Tegyük fel, hogy szakmailag helyes kerthelyreállítás történik. Mi lesz azután a kerttel?***

¶ A kertek időbeli dimenzióját az állandó változás adja, amelyet szakszerűen kell „menedzselni”. Ehhez szakképzett, értő és jól szervezett fenntartásra van szükség, és olyan környezettudatos és olcsó módszerekre, amelyek például a nagy kastélyparkok gondozását egykor jelentősen olcsóbbá tették, és ma tökéletesen megfelelnek a fenntarthatóság kritériumainak. Vajon miért csak a Lajta túlsaján lehet birkákkal legeltetni a gyepet, s nálunk miért áll kétméteres gaztenger a legnagyobb szabású parkjainkban, hogy aztán traktorral kelljen drágán lekaszálni? Ez nem szakmai, hanem vezetésstratégiai rendszerhiba, vagy csak odafigyelés kérdése, de mindenképp arra vezethető vissza, hogy a magyar társadalomban a kertkultúra és általában a javaink iránti gondoskodás igénye még távol áll attól, amit a második világháború előtt elődeink természetesnek tartottak és elvártak.

¶ Azért vannak pozitív példák is, mert a doba-somlói Erdődy-kastélypark fenntartásáról ma is a kastélyban működő kórház és a park egy részét kezelő erdőszet gondoskodik, s a szénát például egy tehenésszel kaszáltatják le. De itt minztaszerű együttműködést sikerült kialakítani már a legelején, akkor, amikor még esélyünk sem volt arra, hogy lesz egyáltalán rekonstrukciós pályázat. Évekig

*Az ekkor ültetett, azóta óriásira nőtt tiszafák állnak most is a kertre néző homlokzat előtt, de már a két világháború között kinőtték a helyet, mivel az első világháború és a gazdasági válság idején évekig nem nyírták őket.*

pénz nélkül, pusztán a közös cél érdekében a kórház dolgozói, sőt még a betegek is, valamint tájépítész-hallgatók, a község lakói és az erdészet emberei a felügyeletünkkel módszeresen irtották a bozótot annak érdekében, hogy a Charles Moreau-tervezte, városligetnyi méretű parkot legalább a további pusztulástól meg lehessen menteni, és főbb elemeiben helyre lehessen állítani. Később lett háromszázmillió a felújításra, s 2015-ben, a projekt végén már mindenki látta, hogy ezért a látványért, élményért érdemes volt annyit dolgozni, és ez még ma is hat, magukénak érzik a kertet.

¶ Természetesen a szakképzésen is múlik, hogy legyenek olyan új, elkötelezett kertészek és tájépítészek, akik a kutatástól-felújítástól a fenntartásig végigkövetik, magukénak érzik és „jó gazda” módjára kézben tartják egy adott kert sorsát. Minden történeti kertnek szüksége volna erre! Ehhez azonban az elkötelezettségen, felelős hozzáálláson túl a kerttörténeti képzettség és a gyakorlati kertészeti tudás is nélkülözhetetlen, vagyis olyan valaki kell, aki az elméletet és a gyakorlatot egyesíteni tudja, de ez ritka, mint a fehér holló. Zeneszerzés szakon például alapvető tananyag a nagy komponisták stílusának, a művek szerkezetének alapos elemzése és stílusgyakorlatok készítése. Újat mondani csak a régi alapos ismeretében lehet. Mivel a kerttörténeti szakirány már évekkel ezelőtt megszűnt az egyetemen, az utánpótlással kapcsolatban elég borúlátó vagyok.

**MC:** *A történeti kertek hiteles helyreállítására létrejött projekttámogatás sajnos megszűnt 2015-ben, és nem is indul újra a jelek szerint. Mik tehát ma a lehetőségek?*

¶ Sajnos nemcsak az a gond, hogy megszűnt az egykori támogatási forma, hanem az is, hogy az általunk 2007 és 2010 között sikeresen kiharcolt és a döntéshozók által legalább részben érvényesített szemlélet ma – egyes tiszteletre méltó kivételeket leszámítva – nem érvényesül. Napjainkban például az amúgy nagyon fontos turisztikai projektek szemlélete is veszélyt jelent: erőltetett, nem valós igényeken alapuló, soha meg nem térülő fejlesztési elképzelésekkel lehet találkozni, és ma is általános jelenség, hogy a kerteket, főként villakerteket üres építési teleknek tekintik.

**MC:** *A történeti kertek nem élveznek műemléki védeltséget?*

¶ Magyarországon a történeti kertek száma ezer fölött van, sőt megkockáztatom, hogy több ezer kertet nevezhetünk történetinek, de ezeknek csak töredékét tartják hivatalosan nyilván. Közparkok tucatjai, villakertek százai érdemelnék történeti kertként műemléki védelmet. A kétezres évek közepe táján sikerült

*Amit csak lehet, meg kell tartani. Ha az egyik elemet el kell távolítani, hogy egy másikat, értékesebbet a felszínre hozzassunk, azt csak indokolt esetben lehet megtenni.*

néhány tucat helyszínt történeti kertként műemlékké nyilváníttatni – köztük a dégi parkot, a volt Kertészeti Egyetem Arborétumát és villakerteket, a védett kertek száma azonban azóta sem nőtt. Történeti kertek kutatását és örökségvédelmi engedélyezését azonban ma csak ott írja elő rendelet, ahol maga a kert is védett, új védelemre pedig a jelenlegi helyzetben a tapasztalatok szerint csak különleges, felülről kezdeményezett esetekben nyílik lehetőség. Még a Nemzeti Kastélyprogramban szereplő, kiemelten fontos helyszínek többsége, például Eszterháza esetében is csak részleges a műemléki védettség, és például a Városliget vagy a Nemzeti Múzeum kertje sem védett.

¶ A védettség azonban nem minden. Sok park esetében, ahol a beruházó részéről jó szándék tapasztalható, a történeti hitelesség szempontja általában mégis háttérbe szorul, s a kortárs alkotói fantázia, a hangsúlyosan alkalmazott trendi berendezési tárgyak és térburkolatok elsöprik azt az atmoszférát és érzékeny harmóniát, amely a kertek lényegét jelentené a látogatók számára. Ez sokszor a tervezők felelőssége. A nem örökségtudatos fejlesztések révén helyrehozhatatlan rombolás vihető végbe rövid idő alatt. A problémát növeli az is, hogy a mai, egyébként kiváló tájépítész-tervezők többsége – tisztelet a kivételeknek – nem képzettek a régi kertépítészeti stílusok ismeretében, bár ez a már említett okok miatt nem az ő hibájuk. Másik probléma, hogy manapság gyakran előbb kész a koncepció, mint hogy a kutatás akár elindulna, vagy ha készül is kutatás, az csak a szükséges, kipipálandó tétel az engedélyezési anyagban. A szakmai kérdések megvitatására nincs igazi fórum – így aztán nincs remény arra sem, hogy a kertről előkerült adatok, még ha izgalmasak és látványosak is, hasznosuljanak.

**MC: Számos problémát említettél. Mit tartasz a legfontosabbnak ma a szerteágazó feladatok közül?**

¶ A legfontosabb feladat szerintem a szemléletformálás, minden szinten és minden lehető eszközzel. Meggyőződésem, hogy ha kultuszt lehet csinálni a régi parkoknak, ha sikerül tudatosítani az emberekben, hogy milyen kiemelkedő értékekről, sérülékeny műalkotásokról van szó, amelyek életre szóló élményt adhatnak, akkor ügyük fontossá válhat szélesebb körben is. Népszerűsíteni kell

ezeket a helyszíneket, programokat kell szervezni bennük, turisztikai útvonalakba kell illeszteni, a helyszínen pedig értő és értető módon kell nemcsak helyreállítani, hanem meg is mutatni azokat az értékeket, amelyek a történeti kertek lényegét adják. A csodálatos faóriásokon túl rá kell mutatni a rafinált térhatásokra, a megkomponált látványokra, az egykori tulajdonosok és kertjük sokszor bensőséges kapcsolatára, a szimbolikus utalásokra, a kerti építmények jelentőségére.

- ¶ Szükség van korszerű kerttörténeti munkákra, a kutatási eredmények integrálására. Jellemző például, hogy ma még nem jelent meg egyetlen igazi monográfia egyetlen magyar kerttervezőről sem, holott a legjelentősebb alkotók gazdag életműve színvonalában nem maradt el koruk sztárépítészzeitől. Néhány kerről legalább már rendelkezésre áll megfelelő szakirodalom.
- ¶ Kulcsfontosságú a szemléletformálás a fenntartással kapcsolatban is. Igenis léteznek olcsó és környezetkímélő módszerek, de szükség van szakképzett főkereszekre és munkás kezekre is. Igenis, lehet partnerséget építeni, amellyel pénz nélkül is el lehet kezdeni pusztuló kertek helyreállítását. Hiteles, élményt adó térstruktúra és hangulat sokszor egészen egyszerű módszerekkel és olcsón is létrehozható, csak szakszerűen kell hozzáfogni. A „benőtt ösvények” így újból járhatóvá tehető. Ezzel a szemlélettel elkerülhető a projekthajszolás, ugyanakkor az így „helyzetbe hozott” parkok költséges elemeire is könnyebben és megalapozottabban lehet a szükséges pénzért lobbizni. Az elmúlt évek sikeres projektjei erre mutatnak példát.

**ALFÖLDY GÁBOR** a Kertészeti Egyetem Tájépítész Karán diplomamunkáját a keszthelyi Festetics-kastély parkjáról írta, amelynek helyreállítását néhány éve az ő kutatásai alapján kezdték meg. Tanulmányait a Yorki Egyetem Műemlékvédelmi Intézetében folytatta, ottani, kitüntetéssel elismert diplomamunkájában a hazai történeti kertek helyzetét a nemzetközi folyamatokkal, példákkal, problémákkal összevetve vizsgálta. 2001-től a Műemlékek Állami Gondnokságánál főkertész, majd tudományos főmunkatárs. 2008-ban elnyerte az Európai Unió kulturális örökségvédelmi díját, az Europa Nostra Érmét, a dobai kastélypark kerttörténeti tudományos dokumentációjáért. A Forster Központ Történeti kertek osztályának vezetőjeként számos kertrekonstrukciós projektet készített elő, illetve vezetett. Kutatásai és iránymutatásai alapján készült el Dég, Doba, Keszthely, Eszterháza, Füzérradvány, Anarcs, Mándok, Somogyvár kastélyparkjainak helyreállítása. Jelenleg független szakértőként és kutatóként dolgozik.

